ПРАВНИ АСПЕКТИ НА ДЕЦАТА В ПРИОБЩАВАЩОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Вероника Н. Узунова
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

***Анотация*:** *Децата научават за своите права от адаптираната версии на Конвенцията на ООН за правата на детето, която е написана на достъпен език. Формирането на толерантност и емпатия представлява ключов фактор за пълноценното участие и реализация на децата в живота. В системата на образованието функционират редица институции в подкрепа на приобщаващото образование. Децата усещат справедливостта от много ранна детска възраст, макар да не знаят още за правните норми. Разбирането обикновено се осъществява от средата у дома, училището и достъпната информация. Детето трябва да усеща сигурност и грижа, което интуитивно води до разбиране, че има право на тях. Родителите трябва да зачитат мнението, за да може детето да научава за правото си на глас. Не трябва да се нарушава личното пространство на едно дете, за да разбере правота на личен живот, чрез зачитане на неговите вещи и пространство. В училището или детската градина децата разбират, че правата не са просто желания, а правила, които са защитени от закона. Програмите, включващи гражданско образование често включват запознаване с нормите, че всеки има право на образование и защо не трябва да има тормоз, както и много приобщаващи практики.*

Ключови думи: *приобщаващо образование, правни аспекти, деца, права, съгласие, родител, УНИЦЕФ, образование, училище, ученик, учител, педагог, специалист.*

LEGAL ASPECTS OF CHILDREN IN INCLUSIVE EDUCATION

Veronika N. Uzunova
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

Abstract: *Children learn about their rights from the adapted version of the UN Convention on the Rights of the Child, which is written in accessible language. The development of tolerance and empathy is a key factor for children's full participation and fulfillment in life. The education system includes a number of institutions that support inclusive education. Children sense fairness from a very early age, even though they are not yet aware of legal norms. Understanding usually comes from the home environment, school, and accessible information. Children need to feel secure and cared for, which intuitively leads to the understanding that they are entitled to these things. Parents must respect their children's opinions so that they can learn about their right to have a say. Children's personal space must not be violated so that they can understand their right to privacy by respecting their belongings and space. At school or kindergarten, children understand that rights are not just desires, but rules that are protected by law. Programs that include civic education often include learning about the norms that everyone has the right to education and why there should be no bullying, as well as many inclusive practices.*

Keywords*: inclusive education, legal aspects, children, rights, consent, parent, UNICEF, education, school, student. teacher, educator, specialist.*

Увод

Ключов аспект на приобщаващото образование е овластяването на децата, което е ефективно при познаване на правата им. Не винаги децата могат да се справят със сложната нормативна база и затова е необходимо запознаването им с правата им чрез достъпна за тях стилистика. Децата разбират сложни изречения чрез метафори и визуално съдържание. Много от детските герои се борят срещу несправедливостта и по този начин децата започват да разграничават кога правата на някого са нарушени. Някои организации като УНИЦЕФ създават материали на много достъпен език, например чрез игра, защита от насилие и др. Всяко дете трябва да знае, че е важно и заслужава да бъде защитено. Освен своята самооценка, всяко дете следва да осъзнае, че другите деца имат същите права като него, независимо от различията им. Правата на децата ги учи на отговорност. Не е за подценяване, че едно дете трябва да прави разлика, че когато свършват неговите права, започват правата на другия. Възрастните са тези, които трябва да обяснят правата на децата, съобразявайки тяхното развитие и достойнство. „Педагозите трябва да познават добре законодателството, за да избегнат оспоримостта на техните решения. Директорът е орган на управление, който следи да бъде надлежно сезиран чрез уведомление, доклад, предложение, което да изхожда от прекия контрольор на поведението на учениците, какъвто е класният ръководител. Трябва да бъде регламентирано разпределението на правата и задълженията на участващите в образователния процес лица, за да се избегне съдебна отмяна на заповедите на педагогическите специалисти“ (Узунова, 2025).

Повратна точка в историята на приобщаващото образование е Декларацията от Саламанка и придружаващата я Рамка за действие, които подчертават, че училищата трябва да се променят и адаптират. „С тази декларация и рамката се потвърждава привързаността към идеята за образование на всички и необходимостта и неотложността да се осигури на деца, младежи и възрастни със специални образователни потребности (СОП) в рамките на общоприетата образователна система“ (Левтерова – Гаджалова, 2002).

„Образованието е важен елемент в живота на всеки човек, знанията, които придобива през годините, дават самочувствие, увереност и сигурност в бъдещи успехи“ (Сивакова, 2012).

Очаква се гражданското образование да запознае децата с техните „равни и неотменими права, най-важните от които са свободата, справедливостта и мирът в света". Резултатът от гражданското образование не може да бъде само „обикновени избиратели“, а по-скоро личности, загрижени за общественото благо. Чрез гражданското образование се усвоява моралната основа на правата на детето (Стракова, 2018).

Формирането на толерантност и емпатия представлява ключов фактор за пълноценното участие и реализация на децата в живота. Поради това темата поддържа постоянна актуалност и представлява интерес и предизвикателство за различни специалисти – педагози, психолози, социолози и др. Толерантността е характеристика на личността, която се развива през по-голямата част от живота на човека и предопределя до голяма степен успешния му жизнен път и себереализация. Тя се явява една от най-важните социални компетентности и умения – готовност и способност на човек да живее и конструктивно да действа в многообразния свят. Толерантността и емпатията са важен фактор за социализацията и успешното интегриране на личността в многообразието. Ето защо родителите и педагозите трябва да стимулират развитието им, да насърчават децата да разбират и приемат различията в ежедневието и да им помагат да изразяват своите чувства и емоции, както и да показват съчувствие при нужда и необходимост. Тази съществена необходимост определя и една от най-важните задачи, която стои пред

семейството и съвременната детската градина – формиране у подрастващото поколение на умения за разбиране и приемане на другия (Карагьозова, 2015).

Метод на изследването

Като основен метод на изследване е използван метода за наративен анализ на нормативни документи. Чрез наративния анализ на нормативни документи касаещи правата на детето могат да се идентифицират основни теми, базисни модели и социо-културални аспекти на приобщаването, за да могат децата да реализират социална перцепция на собствените си права в процеса на реализиране на приобщаващо образование.

Резултати и дискусии

Един от основните нормативни документи е Конвенцията на правата на детето. Съгласно Член 23 от Конвенцията на правата на детето:

1. Държавите – страни по Конвенцията, признават, че дете с умствени или физически недостатъци трябва да води пълноценен и достоен живот в условия, които осигуряват достойнството му, поощряват самостоятелността и улесняват активното му участие в обществото.

2. Държавите – страни по Конвенцията, признават правото на детето с умствени или физически недостатъци на специални грижи и насърчават и осигуряват според наличните ресурси оказването на такова дете и на поелите грижата за него на помощ, за която са направени постъпки и която отговаря на състоянието на детето и на положението на родителите или другите лица, грижещи се за детето.

3. Признавайки специалните нужди на детето с умствени или физически недостатъци, помощта, оказвана в съответствие с точка 2 на този член, се предоставя безплатно, когато това е възможно, като се вземат предвид финансовите възможности на родителите на детето или другите лица, грижещи се за него, и е насочена към осигуряване на ефективен достъп и получаване на образование, обучение, здравни грижи, рехабилитация, подготовка за трудова дейност и възможности за отдих по начин, позволяващ на детето най-пълната възможна социална интеграция и индивидуално развитие, включително неговото културно и духовно развитие.

4. Държавите – страни по Конвенцията, подпомагат в духа на международното сътрудничество, размяната на подходяща информация в областта на здравната профилактика, на медицинското, психологическото и функционалното лечение на децата с умствени или физически недостатъци, включително разпространение и достъп до информация относно методи на рехабилитация, образование и професионална подготовка, с цел да се даде възможност на държавите – страни по Конвенцията, да подобрят своите възможности и умения и разширят опита си в тези области. В това отношение особено трябва да се имат предвид нуждите на развиващите се страни.

Член 28 КПД:

1. Държавите – страни по Конвенцията, признават правото на детето на образование и с оглед на осъществяването на това право във все по-голяма степен и при еднакви възможности те по-специално трябва:

а) да направят началното образование задължително и безплатно за всички;

б) да насърчават развитието на различни форми на средно образование, включително общо и професионално образование, като ги направят достъпни и на разположение за всяко дете и вземат подходящи мерки, като въвеждането на безплатно образование и предоставяне на финансова помощ в случай на необходимост;

в) да направят висшето образование достъпно за всички на основата на способностите и с всички подходящи средства;

г) да направят образователната информация и тази за професионално обучение и ориентация налична и достъпна за всички деца;

д) да вземат мерки за насърчаване на редовното присъствие в училищата и намаляване процента на децата, напуснали училище.

2. Държавите – страни по Конвенцията, предприемат всички подходящи мерки за осигуряване спазването на училищната дисциплина по начин, съвместим с човешкото достойнство на детето и в съответствие с тази Конвенция.

3. Държавите – страни по Конвенцията, подпомагат и насърчават международното сътрудничество по въпроси, отнасящи се до образованието и по-специално с оглед да допринесат за премахване на невежеството и неграмотността в целия свят и да улеснят достъпа до научни и технически знания и съвременни методи за преподаване. В това отношение особено трябва да се вземат предвид нуждите на развиващите се страни.

Член 12 от КПД:

1. Държавите – страни по Конвенцията, осигуряват на детето, което може да формира свои собствени възгледи, правото да изразява тези възгледи свободно по всички въпроси, отнасящи се до него, като на тях следва да се придава значение, съответстващо на възрастта и зрелостта на детето.

2. За тази цел на детето е предоставена по-специално възможност да бъде изслушвано при всякакви съдебни и административни процедури, отнасящи се до него, или пряко, или чрез представител или съответен орган по начин, съответстващ на процедурните правила на националното законодателство.

Децата научават за своите права от адаптираните версии на Конвенцията на ООН за правата на детето, която е написана на достъпен език. Формирането на толерантност и емпатия представлява ключов фактор за пълноценното участие и реализация на децата в живота. В системата на образованието функционират редица институции в подкрепа на приобщаващото образование. Децата усещат справедливостта от много ранна детска възраст, макар да не знаят още за правните норми. Разбирането обикновено се осъществява от средата у дома, училището и достъпната информация. Детето трябва да усеща сигурност и грижа, което интуитивно води детето да разбира, че има право на тях. Родителите трябва да зачитат мнението, за да може детето да научава за правото си на глас. Не трябва да се нарушава личното пространство на едно дете, за да разбере правота на личен живот чрез зачитане на неговите вещи и пространство. В училище или детска градина децата разбират, че правата не са просто желания, а правила, които са защитени от закона. Програмите, включващи гражданско образование често включват запознаване с нормите, приобщаващи практики, че всеки има право да учи и защо не трябва да има тормоз.

Не навсякъде са премахнати архитектурните бариери и това затруднява достъпа до училище на ученици със специални образователни потребности. Законът за защита от дискриминация приравнява на дискриминация и следните действия като: тормоз по чл. 4, ал. 1, сексуалния тормоз; подбуждането към дискриминация; преследването и расовата сегрегация, както и изграждането и поддържането на архитектурна среда, която затруднява достъпа на лица с физически увреждания.

В разговорен и граждански аспект все още се среща термина „помощни училища“, в които се обучават деца с интелектуални затруднения. Самото поставяне на етикет „помощни училища“ представлява непряка дискриминация. Социалната изостаналост се доближава до интелектуалната и сме изправени пред непряка дискриминация. В основата на непряката дискриминация на основата на материалното положение стои преди всичко ограничаването на физическия достъп до иначе държавно гарантирани права. Вторият, но не по-малко важен момент, е поставянето на пазарен принцип между гарантираните права и реципиента на права. „Имаш право, но .... трябва да платиш!" Например, децата имат право на безплатно образование, но ... родителите трябва да платят допълнителни учебници или учебни помагала по някои учебни предмети. При

упражняване на правото на образование са установени пазарни прегради пред бедните социални слоеве, досежно чисто физическия достъп до „средищните училища", както и достъп до учебници и учебни помагала. Близо 90% от децата в ученическа възраст, които не ходят на училище са от семейства с нисък икономически статус. Голяма част от децата от малцинствените групи учат без необходимите им учебници и помагала. Често тази зависимост се интерпретира от етно-културна гледна точка, свързвайки ги с ромската общност. Но не винаги бедността може да се свърже с определен етнос. Но всъщност, причината е преди всичко в материалните условия на живот и липсата на средства. Тук ясно се вижда и причината за отпадането на бедните деца от образователната система. Дори и достигнали до учебния процес, те реално не участват в него, поради липсата на учебници и учебни помагала. Родителите, естествено, виждат формалността на самото „образование" на техните деца, (изчерпващо се до голяма степен с престой в училище) и спират децата от училище. Бедността са оказва основен фактор, възпрепятстващ достъпа на много деца до иначе гарантираното от закона право на образование. Дрехи, храна, здравна помощ се оказват практически недостижими за болшинството от децата на най-бедните и мизерстващи слоеве на обществото. Материалното състояние е един от основните фактори, от които зависи достъпа до качествено и приобщаващо образование. Децата в нужда са деца в риск от бедност или социално изключване, както и деца, които са уязвими поради специфични фактори. Поради социалното си изключване и маргинализация децата, изложени на риск от бедност, често са лишени от достъп до основни услуги с добро качество. „Социалната педагогика и социално-педагогическата работа са в състояние да предложат превантивни дейности за подкрепа в ранна възраст при децата-роми, най-вече защото са: 1) насочени не само към децата, но и към работа с възрастни, семейства и общности; и 2) интегративния им характер позволява да разработват, прилагат и координират междусекторни и мултидисциплинарни дейности“ (Величкова, 2020).

Интерес представлява чл. 9, ал. 3 от НАРЕДБА за приобщаващото образование, че оценяването по ал. 1 на същия член се провежда индивидуално за всяко дете с писменото съгласие на родителя след информирането му за начина на провеждането. Въпросът, който възниква в практиката от много педагогически специалисти е: какво се случва, ако няма такова съгласие? Това означава, че законодателят е поставил съгласието като задължително условие, а не като формалност, а родителят не може винаги да изведе експертно мнение и навременна образователна подкрепа. Индивидуалното оценяване не може да бъде проведено и педагогическият специалист няма право да извърши оценяването по чл. 9, ал. 1 от Наредбата за приобщаващо образование. Не на последно място всяко такова оценяване би било процесуално незаконосъобразно. Не следват санкции за родителя. За някои учители е по-трудна комуникацията с родители, отколкото грижата за децата им. Образователната институция може да документира отказа или липсата на съгласие, евентуално с протокол и трябва да продължи педагогическата работа в рамките на текущите наблюдения с приложение на общата образователна подкрепа.

Омбудсманът на Република България защитава правата на гражданите, а децата имат най-голяма нужда от специално внимание и защита на техните права, затова Законът за омбудсмана му е възложил отговорности да защитава правата и интересите на децата. Омбудсманът следи за изпълнението на Конвенцията за правата на детето на ООН. Оказва влияние върху действията и политиките на отговорните институции, за да станат те по-ефективни и благоприятни за децата и техните семейства. При необходимост прави предложения за промяна на закони. Изготвя специални доклади за положението на правата на различни групи деца, за да се предприемат действия от органите за закрила и от правителството. Организира кампании и мобилизира обществен

ресурс. Мисията на омбудсмана е да направи правата и интересите на децата по-видими за държавата и обществото, като работи за това заедно с децата, родителите, неправителствените организации и институциите. За омбудсмана е много важно мнението на децата и виждането за правата им, как те да бъдат по-защитени, как да се променя средата, в която се развиват. Затова, ако нещо ги притеснява, има някакъв риск за тях, желаят да поговорят за насилие, за агресия, за училището, в което е ученик детето, за болницата, в която се лекува, за проблеми в семейството или на улицата, омбудсманът оказва необходимата подкрепа. МОН и омбудсманът публикуват постоянни доклади за правата на децата и разяснения за защита на техните интереси. Тези доклади са насочени към приобщаващо образование. Има много и най-различни публикации във връзка с правата на децата.

Детски фонд на обединените нации или УНИЦЕФ (на английски: United Nations Children's Fund, UNICEF) е създаден на 11 декември 1946 г. от Общото събрание на ООН, за да осигурява спешна помощ, храна и здравни грижи за децата, пострадали от Втората световна война. През 1953 г. УНИЦЕФ става неразделна част от системата на Организацията на обединените нации и името му е съкратено от United Nations International Children's Emergency Fund на съкращението UNICEF. След промяната на името продължава да се използва възприетият акроним UNICEF (УНИЦЕФ). Седалището на УНИЦЕФ е в Ню Йорк (САЩ).

Главна цел на УНИЦЕФ е да помага на децата на човечеството по отношение на изхранването им, опазване на здравето им, а също така по отношение на просветата. Организацията действа в целия свят.

Първоначално УНИЦЕФ има за цел да оказва помощ на децата, живеещи в трудните следвоенни условия, чрез доставка на лекарства, дрехи, храни и пр.

След 1953 г., когато УНИЦЕФ става неразделна част от системата на ООН, обсегът на неговата дейност значително се разширява. Към задачите му се включва широка хуманитарна дейност в развиващите се страни, в т.ч. медицинска и просветна дейност в полза на майките и децата от тези страни.

За тази дейност УНИЦЕФ става лауреат на Нобеловата награда за мир през 1965 г.

УНИЦЕФ играе важна роля в подготовката и приемането от ООН на Конвенцията за правата на детето.

Цялостно управление и администриране на организацията се провежда в централата в Ню Йорк. Центърът за доставки УНИЦЕФ е със седалище в Копенхаген и служи като основна точка на разпределение на ваксини, лекарства за деца и майки с ХИВ, хранителни добавки, спешни заслони, учебни пособия и др. 36-членният Изпълнителен съвет създава приобщаващи политики, утвърждава приобщаващи програми и наблюдава административни и финансови планове. Изпълнителният съвет се състои от правителствени представители, които са избрани от Икономическия и социален съвет на Организацията на обединените нации, обикновено за три години. Изпълнителен директор на организацията от 2010 г. е Антъни Лейк.

Във Флоренция се намира Изследователския център на УНИЦЕФ „Иноченти". Създаден е през 1988 г., да укрепи научноизследователското способността на Детския фонд на ООН. Изследователския център на УНИЦЕФ „Иноченти" извежда приобщаващи политики и приобщаващи дейности в подкрепа на своето застъпничество за децата по света.

През 1994 г. УНИЦЕФ провежда среща на високо равнище за насърчаване създаването на индивидуални анимирани клипове, които показват международните права на децата. Създадена е колекция от анимирани късометражни филми, въз основа на Конвенцията за правата на детето на УНИЦЕФ.

Проекти на УНИЦЕФ България, които реализират приобщаване в действие:

- Семейство за всяко дете – цели чрез подкрепа, създаване на мрежа от услуги, които да предотвратят изоставянето на деца от семействата им в домове. Приемна грижа – Кампанията, обхващаща периода април – август 2010 г. и имаща за цел повишаване на информираността и чувствителността на обществото относно тази социална услуга.
- Ранно детско развитие – кампания „Мълчанието днес, ражда викове утре“ за ранното детско развитие, която обхващаща периода юни – октомври 2009 г. И имаща за цел повишаване на информираността на българските родители, журналисти, общественост и политици за важността на първите 3 години в развитието на децата, както и стимулиране на пълноценното общуване с децата в този период.
- Детски кът за развитие – модел на интегрирани обществени социално-здравни услуги за деца с увреждания и техните семейства. Целта е да бъдат изследвани различните начините за функциониране на интегрирана социално-здравна услуга, компенсираща съществуващите недостатъци на здравната и социална системи по отношение на детското психично здраве.
- Закрила на децата от насилие – една от приоритетните си области на работа в страната, за подкрепа усилията на българското правителство, за намаляване броя на децата ставащи жертви на насилие.
- Подкрепа на деинституционализацията – директна работа с общините за планиране и създаване на алтернативни социални услуги, като намаляване броя на децата в специализирани институции.
- Община–приятел на детето – целта е да се подпомогне прилагането на Конвенцията за правата на детето и да се постигнат условия, позволяващи реална защита на правата на децата и повишаване тяхното благосъстояние в отделните общини, градове или други системи на самоуправление.
- Превенция на отпадането от училище – разработване и прилагане пилотно на един успешен модел за превенция на отпадането от училище на общинско ниво за периода 2006 – 2009 г., както и повишаването на чувствителността и информираността на местната общественост към проблемите, свързани с отпадането от училище и последиците за местните общности.

Фондът „Спасете децата“, известен като „Спасете децата“, е международна неправителствена организация. Основана е в Обединеното кралство през 1919 г., като целта е да подобри живота на децата по света.

Организацията набира средства за подобряване на живота на децата чрез създаване на по-добри възможности за образование, по-добро здравеопазване и подобрени икономически възможности. Това се постига чрез няколко метода, включително здравни, образователни и програми за защита.

Eurochild е мрежа от организации и лица, работеща в и извън Европа, чиято цел е да подобри качеството на живот на децата и младите хора. Eurochild е пример за работата, която извършва гражданското общество в Европа и извън нея за защита на децата чрез работа в мрежа, изследвания, комуникация и приобщаваща подкрепа.

Чрез своята ежедневна работа и практика, неправителствените организации не само имат глас по отношение на мониторинга на КПД, но и допринасят за спазването на правата на децата. Важна роля играят и организациите, ръководени от деца. Работата на НПО включва много разнообразни дейности, основани на правата – от образование за правата на човека с децата, до изследвания, инициативи за защита на децата, партньорство с публичните органи за изпълнение на политиките за децата, алтернативни доклади за правата на децата и т.н.

Специфичен приобщаващ модел на дейности презентира Defence for Children International, международна НПО, представена в 40 държави, чиято работа е насочена

главно върху младежкото справедливост, както чрез директна намеса, така и чрез лобиране, мониторинг и обучение на професионалисти. ECPAT, международна мрежа, представена в повече от 70 държави, работеща за премахването на детската проституция, детската порнография и трафика на деца за сексуални задачи.

НПО „Група за Конвенцията за правата на детето“ е мрежа на повече от 70 национални и международни НПО, чиято мисия е да улеснят популяризирането, изпълнението и мониторинга на КПД.

Европейският младежки форум, ръководена от младежи платформа, представляваща 98 национални младежки съвета и международни младежки организации от цяла Европа, работеща в областта на младежкото участие, представлявайки и подкрепяйки техните потребности и интереси и тези на техните организации към Европейските институции, Съвета на Европа и ООН.

Европейската конфедерация на младежките клубове (ECYC) е мрежа на организациите за работа за младежта и младежките клубове, които извършват и насърчават откритата работа за младежта и неформалното образование чрез мрежа от 28 членуващи организации в 27 европейски държави.

Save the Children представена в 120 европейски държави, е една от водещите организации за насърчаване и защита на децата на правата и подпомагане на децата в нужда. С многото си различни инициативи – от директна намеса до подкрепа и лобиране, визията на организацията е свят, в който детето получава правото на оцеляване, защита, развитие и участие.

The International Falcon Movement – Socialist Educational International (IFM-SEI) е международно образователно движение, което работи за овластяването на децата и младите хора и се бори за техните права, чрез семинари и обучителни курсове, международни лагери, конференции и кампании, свързани с образованието, подкрепата и директната работа с уязвими деца.

Изводи и предложения

Всички тези организации често издават материали за правата на децата и как те да научат за тях.

Директори на училища и учители информират децата със СОП за техните права чрез класни занимания, консултации лични или и с други деца.

Омбудсманът и министърът на образованието участват в кампании в училищата, с които спомагат осведомяването на децата за техните права.

Психолозите, логопедите и ресурсните учители също разясняват правата на децата.

Съществуват много видеа, специализирани приложения за деца със СОП. Ефективен метод е „**играта като алтернативна терапевтична интервенция при деца със синдром на хиперактивност с дефицит на вниманието“ (Тричков, 2023).**

В системата на образованието функционират редица институции в подкрепа на приобщаващото образование. Във всяка област е създаден регионален център за подкрепа на процеса на Приобщаващото образование, който провежда държавната политика в областта на приобщаващото образование. Регионалните центрове имат координираща, консултативна, образователна, диагностична и методическа функция в областта на приобщаващото образование и допълнителната подкрепа за личностно развитие на децата и учениците. Те изпълняват и функции, свързани с квалификационната дейност на педагогическите специалисти.

„Ранното въздействие се подкрепя от няколко много важни аргументи“, които представя (В. Радулов, 2023):

 Необходимостта от ранно обучение и рехабилитация в един от най-критичните периоди от развитието на детето;

 Специалните групи в детските градини се прилагат само по изключение, тъй като поставят детето в изолация;

 Подпомагане на прехода от семейството към училището;

 След ефективно приобщаване в детската градина обучението в общообразователните класове е по-лесно;

 Нарастваща роля на родителите като фактор и партньор в обучението. Начинът, по който се отнасяме към малките деца, действа индиректно върху начина, по който те формират своята самооценка и възприятие за околната среда. Когато децата не се чувстват включени, това може да подкопава чувството им за самочувствие и увереност и да има негативно отражение върху техните социално-емоционални умения и отношения със своите съученици и учителите след това в училищна възраст. Освен това съществуват „проблеми, свързани с емоционално - социалното учене и повишаване на социално - емоционалната интелигентност на бъдещите учители в процеса на тяхната подготовка и обучение“ (Шошев, 2025). От друга страна, когато децата са включени, те се чувстват ценени и уважавани, което води до по-висока вероятност за изграждане на положителни впечатления за своите връстници в учебния процес, в който активно участват. Внедряването на принципите на приобщаване още от детската градина носи ползи за всички участници в образователния процес – деца, семейства и учители.

„Изключително необходимо е за учениците да изграждат своите емоционални умения, както и умението да опознаят другия, да развият чувства на емпатия и на съпреживяване“ (Цоков, 2024).

Заключение

Една от важните теми в приобщаващото образование, която се нуждае от задълбочени дискусии е, че като цяло подготовката на бъдещите учители не достатъчно, тъй като е застъпено обучение само по дисциплината „приобщаващо образование“, но трябва да бъде включено и „обща и допълнителна подкрепа“. Така подготовката на учителите ще бъде по голяма за работа с деца със специални образователни потребности. Необходими са повече допълнителни учебни курсове, включително и квалификационни по проблеми, свързани с правата на децата.

В семействата водещо трябва да е обичта между всички членове, топлотата във взаимоотношенията им и привързаността на децата към родителите. У децата трябва да се възпитава приобщаващо поведение. В книгата „Теории за училищното възпитание“ са „разгледани някои аспекти на възпитанието и организацията му в училищна среда. Теориите са свързани с нравственото, интелектуалното, социалното и т.н. възпитание“ (Александрова, 2008). Децата се нуждаят от сигурна, безопасна среда и постоянни, непосредствени грижи. Възпитателските качества на родителите, моралният им облик, грижите и отношението на родителите към децата, желанието на родителите, привързаността на децата към родителите, възрастта на децата, помощта на трети лица, социалното обкръжение, жилищно - битовите и други материални условия на живот са важна част от израстването на децата. Ако пък имаме липси и неправилно поведение от детето, то следва да се отчита значимостта на принципа на хуманизма, който като част от принципа на справедливостта, има буквално проявление при решаване на въпроса за малозначителността. Всяко дете, обвинено в извършване на нарушение или престъпление, трябва да бъде третирано като невинно до доказването на противното; да получи правна помощ в представянето на неговата защита; да не бъде принуждавано да дава показания или да се признава за виновно; да се зачита напълно неговият личен живот; и да бъде третирано по начин, съответстващ на неговата възраст, на обстановката и на неговото благосъстояние.

Трябва да се разработят образователни инструменти за обучение на деца за правата на детето; да се използват интересни за децата подходи и методи за обучение – ролеви

игри, казуси, работа в малки групи, дискусии и др. Децата да се включват в подходящи дейности и инициативи, чрез които да усвояват и демонстрират правата си по интересен и забавен начин. Правата не са просто нужди. С тях се зачита достойнството на децата и се осигурява справедливо отношение към тях.

Литература

Александрова, А. (2008). *Теории за училищното възпитание*. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“.

Карагьозова, Н. (2015). Формиране на толерантност и емпатия при 5–7-годишните деца. *Педагогика. Списание „Аз, Буки“*, бр. 1, с. 21–27.

Левтерова, Д. (2009). *Интеграция на хора с увреждания*. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“.

Министерство на образованието и науката. *Приобщаващо образование: Видове институции*. Достъпно на: https://www.mon.bg/dyasno-menyu/priobshtavashto-obrazovanie/vidove-instituczii/ (посетено на: 01.02.2026 г.).

Радулов, В. (2023). *Педагогика на зрително затрудненитe*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.

Сивакова, В. (2012). *Приобщаващо образование – съвременни аспекти*. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“. ISBN 978-954-423-758-5.

Стракова, Л. (2018). Правата на децата и гражданското образование. *Педагогика. Списание „Аз, Буки“*, бр. 9, с. 1265–1272.

Съвет на Европа. (2014). *Compass: Права на детето*. Достъпно на: https://www.coe.int/bg/web/compass/children#2 (посетено на: 01.02.2026 г.).

Тричков, И. (2023). Играта като алтернативна терапевтична интервенция при деца със синдром на хиперактивност с дефицит на вниманието. *Педагогика. Списание „Аз, Буки“*, бр. 95, с. 49–58.

Узунова, В. (2005). Подготовка на бъдещия учител за правата на детето. В: *Подготовка на бъдещия учител*. София: СУ „Св. Климент Охридски“, с. 597–607. ISBN 978-954-7-6301-9.

UNICEF. (2017). *Конвенция на ООН за правата на детето – детско-приятелско издание*. Достъпно на: https://www.unicef.org/bulgaria/sites/unicef.org.bulgaria/files/2018-09/CRC_ChildFriendly_2017_0.pdf (посетено на: 01.02.2026 г.).